

EURÁZSIA SZÜLETÉSE

– A történelem előtti Eurázsia lehetséges atlasza a nyelvcsaládok földműveléssel való terjedésének modelljét alátámasztó genetikai adatok alapján–

HORVÁTH CSABA BARNABÁS*

(Kivonat)

A történelem előtti vándorlások kérdése és az egyes népek és nyelvcsaládok földrajzi eredete nagy érdeklődés tárgyát képezte az írott történelem kezdetei óta. Korábban az ilyen és ezekhez hasonló kérdések mítoszok és legendák tárgyát képezték, míg később kutatók generációit foglalkoztatták. Újabban az archeogenetika eredményei kínálnak új fogódzót a kérdésben. Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy az archeogenetikai adatokat a régészet és a történelmi nyelvészet eredményeinek összekombinálásával próbálja meg egy belső ellentmondásoktól mentes, koherens modellt felrajzolni Eurázsia nyelvcsaládjainak földrajzi eredetére és történelem előtti vándorlásaira vonatkozóan, az újkőkorig visszamenőleg.

Kulcsszavak: Újkőkör, Eurázsia, népvándorlások, régészet, archeogenetika, nyelvcsaládok

A tanulmány vázlatja:

Bevezetés

1. Az újkőkori közel-keletről kiáramló egymást követő népvándorlások kérdése
2. Vascon és tírén – Nyugat-Európa preindoeurópai nyelvcsaládjai?
3. Uráli eredet a fekete-tengeri sztyeppén
4. Az R1a és az R1b haplocsoportok kérdése
5. Egy vascon-dél-kaukázusi makro-nyelvcsalád?
6. Egy uralo-tírén makro-nyelvcsalád?
7. Jukagir-eszkimó-aleut Egy paleoszibériai makro-nyelv család európai nyomokkal
8. Afroázsiai eredet a levantei térségben
9. Elamo-dravida eredet a Zagroszban, és az indoeurópaiak őket követő keleti szárnya
10. Az északnyugat-kaukázusi, az északkelet-kaukázusi, és a sumér nyelv családok eredete
11. A korai indoeurópai beáramlás nyomai Európában
12. Az egyes haplocsoportok becsült elhelyezkedése az újkőkori Közel-keleten
13. Kilikia mint indoeurópai őshaza
14. Sino-Dené-Jenyiszeji -az újkőkori Közel-kelet vonzáskörzetének váratlan tagja
15. Altaji – egy kívülálló nyelvcsalád Nyugat-Euráziában
16. A Közel-Keletről Európába – a neolitikum előtti időkbe visszanyúló vándorlási főútvonal?
17. Az újkőkori Közel-kelet – Nyugat-Eurázsia demográfiai magterülete
18. Eurázsia másik újkőkori demográfiai magterülete: A Kínai-alföld
19. A két magterületen kívül

* Horváth Csaba Barnabás (1982) történész és geopolitikai elemző. Egyetemi diplomáit 2010-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte történelemből és politológiából, doktori fokozatát pedig a Budapesti Corvinus Egyetemen 2014-ben. Kutatási területeit Eurázsia geopolitikája és az archeogenetika képezik. Számos magyar, ausztrál, kínai, malajziai és tajvani intézményben dolgozott kutatóként, vendégkutatóként és oktatóként. Az archeogenetika területén 2014 óta publikál.

20. A két magterület és a rajtuk kívül eső térségek rendszere
21. Szundaföld
22. Az őskőkori népvándorlások és a sztadiális és intersztadiális periódusok ritmusa a jégkorszakban

Zárszó

Bibliográfia:

”

Bevezetés

Az egyes népek, nyelvek és nyelvcsaládok történelem előtti eredete nagy érdeklődés tárgyát képezi az írott történelem kezdetei óta. Az archeogenetika új fogódzót jelent a kérdés kutatására, mivel azonosítani segít történelem előtti vándorlási útvonalakat, és jelentősebb népmozgások időpontját és irányát. Amint sikerül ilyen útvonalakat azonosítani, ez egy vándorlási útvonalakból álló kirakós játékká válik, amelynek darabkáit összerakva egy teljes népvándorlási hálózatot kapunk. Jelen tanulmány az archeogenetikai eredmények ilyen jellegű felhasználását nyelvészeti és régészeti eredményekkel kombinálva egy multidiszciplináris megközelítést alkalmaz, és a nyelvészeti és régészeti eredmények tükrében szűkíti a kör arra vonatkozólag, hogy a lehetséges forgatókönyvek melyike a legvalószínűbb. A tanulmány már csak azért is a nyelvcsaládok kérdésére összpontosít, mert bizonyos értelemben a nyelv jelenti a szellemi kultúrák legalapvetőbb szintjét, ami különösen így volt a birodalmak és intézményes vallások megjelenése előtti időkben, amikor is a szellemi kultúra legtöbb kérdését törzsi szinten döntötték el. Jelen tanulmány egy, a jövőben megírni tervezett monográfia vázlatául is szolgál, amely az itt felvázolt hipotetikus forgatókönyvek mélyebb elemzésére tesz majd kísérletet. Miután a történelem előtti időket az írott források hiánya határozza meg, így ezekről a korokról szinte lehetetlen bármit is teljes bizonyossággal állítani, azonban a lehetséges forgatókönyvet már rangsorolhatjuk valószínűség szerint. Jelen tanulmány következtetései a genetikai, régészeti és nyelvészeti adatok tükrében legvalószínűbbnek tűnő forgatókönyvet vázolják fel. Ahogy a feldolgozott genetikai adatok egyre részletesebbé válnak, és ezek az adatbázisok exponenciális ütemben bővülnek, úgy várhatóan egy évtizeden belül világosan kiderül, hogy az itt felvázolt forgatókönyv helytálló-e, vagy sem, amire magam is várározással tekintek. Az uráli (Horváth 2019 A) és prekelta (Horváth 2019 B) nyelvcsaládokról szóló korábbi munkáimban arra jutottam, hogy Anatólia képezte az Európát az újkőkortól a bronzkorig benépesítő, egymást követő népvándorlási hullámok kiindulópontját. Az így kapott kép összhangban van Colin Renfrewnak a nyelvcsaládok terjedését az földművelés újkőkori Közel-Keletről kiinduló terjedésével összekötő hipotézisével (Renfrew 1996) és a népvándorlások dinamikája kapcsán Jared Diamondnak a „Háborúk, járványok, technikák” című művében felvázolt koncepciójával, is, amely szerint a legtöbb nagyobb népvándorlás elindítását a népsűrűségben, fejlettebb mezőgazdasági megoldásokban, és haditechnikában megmutatkozó előnyök kombinációja tette lehetővé (Diamond 1997). Az itt bemutatott hipotézis lényege, hogy az újkőkori Közel-keletről kiinduló népvándorlásokat genetikai adatok is megerősítik, Renfrew eredeti elméletéhez hozzáadva egy olyan észrevételt, miszerint itt nem egyetlen, hanem egy sor egymást követő népvándorlási hullámról lehetett szó a Közel-Keletről Európa és az Iráni-fennsík felé, amelyek mindegyike valamilyen új technológiai innovációnak köszönhető az ilyen terjeszkedéshez szükséges képességeit.

A nyelvcsaládok terjedését az újkőkori földművelés terjedéséhez kapcsoló hipotézisében Colin Renfrew arra a következtetésre jutott, hogy Nyugat-Eurázsia legtöbb nyelvcsaládjá, az újkőkori Közel-Keletről kiáramló népvándorlások során jött létre, amelynek során a földművelést tudták előnyképpen felhasználni az őshonos vadász-gyűjtögető népcsoportokkal szemben. Jared Diamond elmélete hasonló, azonban egy általánosabb szinten magyarázza a legfontosabb demográfiai expanziókat azzal, hogy ezek hajtóerejét a magasabb népsűrűség, fejlettebb haditechnikák, és fejlettebb mezőgazdasági technikák kombinációja adta. Ebben a megközelítésben a magasabb népsűrűség több mozgósítható embert is jelentett erőszakos konfliktusok esetén, és a fertőző betegségekkel szemben nagyobb ellenállóképességet is adott, a fejlettebb mezőgazdasági technológiák (különösen, ha kedvező természeti környezet és erőforrások is társultak hozzájuk) segítettek egy ilyen magasabb népsűrűség fenntartásában, míg a fémművesség és hasonló technológiák hatékonyabb fegyverzetet biztosítottak, és ha ezek a körülmények mind együtt álltak, akkor az egy szinte megállíthatatlan erőt jelentett az ezeket birtokló népségek terjeszkedése számára. A hipotézisem szerint a földművelés meghonosítása mellett, amely az első

népvándorlási hullámot indította el az újkőkori közel keletről, a réz és a bronzmegmunkálás felfedezése, később hatékonyabb bronzkori technológiák kifejlesztése, majd végül a vas használatba vétele mind újabb és újabb, egymást követő vándorlási hullámok elindítóiként szolgáltak. Az indoeurópai, afroázsiai, és elamo-dravida nyelvcsaládok Renfrew által megfogalmazott közel-keleti eredete mellett az itt felvázolt hipotézis a tirrén, az uráli, a vascon, és bizonyos mértékig még a sino-tibeti, na dené, és jenyiszeji nyelvcsaládokat terjeszkedését is az újkőkori Közel-kelethez közi, ezzel egy olyan következtetésre jutva, hogy ezt a térséget az újkőkorból sok különböző nyelvcsalád viszonylag szűk földrajzi területen történő egymás mellett élése jellemezte, hasonló ahhoz, mint amelyet a történeti időkből a Kaukázus vidéke, Új-Guinea szigete, a Kolombusz előtti Észak- és Dél-Amerika, valamint az európaiak érkezése előtti Ausztrália kapcsán ismerünk. A tanulmányban az újkőkori Közel-Kelethez hasonló, vele egyidejű, illetve azt megelőző más hasonló eurázsiai demográfiai súlypontok kérdését is megvizsgáljuk.

Jelen tanulmány metodológiája alapvetően megegyezik azzal, amelyet az uráli (Horváth 2014) és a prekelta (Horváth 2019 B) nyelvcsaládokról írt tanulmányaimban követtem: Az Y-kromoszóma DNS-e haplocsoportjainak leszármazási, illetve földrajzi eloszlási mintázatai alapján modellezek történelem előtti népvándorlásokat, majd az így kapott vándorlási mintázatokat igyekszem nyelvcsaládokhoz illeszteni a régészet és a nyelvészet eredményeinek segítségével. Minden Y-kromoszómás haplocsoport kapcsán három dolgot ismerünk: A globális családfában elfoglalt helyüket, a jelenlegi (és bizonyos esetekben ősi DNS-minták alapján múltbeli) földrajzi elhelyezkedésüket, és létrejöttüknek idejét. E három információ kombinálásával azonosíthatunk be történelem előtti népvándorlásokat. Az egyes haplocsoportok kora kapcsán két fontos adatunk van: Az adott haplocsoport létrejöttének ideje, illetve annak ideje, hogy az adott haplocsoport utolsó közös őse mikor élt (TMRCA). Míg vándorlások esetén az első adat elsősorban arra lehet iránymutató, hogy az adott haplocsoport legkorábban mikor hagyhatta el létrejöttének térségét, addig a második arra, hogy legkésőbb mikor kellett megérkeznie jelenlegi előfordulásának térségébe, így ilyen esetben a vándorlásnak valamikor a két időpont között kellett bekövetkeznie. Jelen tanulmány összes, az Y-kromoszóma DNS-ének haplocsoportjaira vonatkozó filogenetikai adatának forrását az YFull adatbázis képezi (YFull 2021), amennyiben más nem kerül megjelölésre. Egymást követő történelem előtti népvándorlások sorozatát tekintve gyakran láthatjuk azonos útvonalak egymást követő használatát különböző népcsoportok és kultúrák részéről. Erre egy valószínű magyarázat, hogy a földrajzi környezet gyakran határozza meg, hogy mely útvonalak használata praktikus az egyes földrajzi térségekben. A tanulmány először azon nyelvcsaládok eredetét tekinti át, amelyek terjeszkedése az újkőkori Közel-Kelethez kapcsolható, és ezek a térségen kívülre kiterjedő vándorlási útvonalait igyekszik feltérképezni, majd megkísérli beazonosítani az újkőkori Közel-Keleten a terjeszkedés megindulása előtt feltehetően elfoglalt földrajzi pozíciójukat, végül pedig Eurázsia hasonló lehetséges történelem előtti demográfiai súlypontjairól nyújt áttekintést, az újkőkori Közel-Kelettel azonos időszakból, és az azt megelőző időkből egyaránt.

Az egyes haplocsoportok természetesen nem feleltethetők meg egy az egyben nyelvcsaládoknak. Ellenben alkalmasak az egyes népvándorlási epizódok helyének, irányának és időpontjának feltérképezésére. Ilyen feltérképezett epizódok pedig összesítve kiadnak egy vándorlási hálót, amelynek időbeli végpontjai már kapcsolódnak az egyes nyelvcsaládok legkorábbi dokumentált földrajzi elhelyezkedéséhez. Így a feltérképezett vándorlási hálózat mentén onnan visszafelé haladva következtethetünk a múltjukra. Természetesen számolunk kell a nyelvcsere meg történetével is, azonban a feltérképezett vándorlási háló ehhez is támpontokkal kínál. Ha azt láthatjuk, hogy egy nyelvcsalád terjedésének múltba visszavetített előzménytörténete egy pontján két, különböző helyről érkezett népcsoport egyesült, akkor ez például igen jelentős valószínűséggel mutat nyelvcsere olyan módon, hogy a két, egyesülő népcsoport egyikének a nyelve vált a közös nyelvvé, míg a másiké kiveszett. Ilyenkor kézenfekvő módszer a kérdés kiderítésére, hogy megnézzük azon népcsoportok nyelveit, amelyek genetikai „nyomkövetői” e két népcsoport valamelyikével közös származásra utalnak, és így láthatjuk, a két egyesült népcsoport melyikének rokonai beszélnek, vagy beszéltek a legkorábbi dokumentált időpontban az egyesülés után fennmaradt közös nyelvvé rokon nyelveket. Ugyanakkor amint az írott történelem dokumentált számos eset mutatja, mindennapos, hogy két csoport egyesülésekor nem a nagyobb lélekszámú csoport nyelvét veszi át a kisebb, hanem egy kisebb, de katonailag vagy technológiailag fejlettebb népcsoport nyelvét veszi át egy nagyobb. Ezek az esetek azzal is járnak, hogy a két népcsoport összeolvadása után megváltozik az adott nyelvi csoportra jellemző haplocsoport, mert a nyelvet váltott nagyobb számú népesség haplocsoportja nagyobb súllyal lesz jelen, mint a nyelvet hordozó, eredetileg kisebb csoporté. Demográfiai „palacknyak” hatások szintén megváltoztathatják, hogy egy népcsoportra melyik haplocsoportok a legjellemzőbbek, ezek azonban az egyes haplocsoportok alcsoportjainak elágazási mintázatai alapján érhetőek tetten.

A módszer előnye, hogy az egyes térségek történelem előtti vándorlásai időpontjának és irányának feltérképezésével drasztikusan csökkentti le a lehetséges forgatókönyvek számát, hiszen a kimutatott vándorlási események száma véges, iránya behatárolt. A népek, nyelvcsaládok és kultúrák vándorlásának egy, egy adott területre és egy adott időszakra eső epizódja a genetikai nyomok segítségével általában leszűkíthető 2-3 forgatókönyvre, amelyek közül már így akár csak kizárásos alapon is jóval könnyebb kiválasztani a legvalószínűbbet. További segítséget jelent, hogy az így rekonstruált forgatókönyv nem kerülhet logikai ellentmondásba a szomszédos térségek azonos időszakra vonatkozó epizódjaival, így a 2-3 lehetséges forgatókönyvet gyakran már ez is leszűkíti egyre, mert gyakran hamar kiderül, hogy szomszédos térségek azonos időszakra eső epizódjait csak egyetlen kombináció képes úgy összehangolni, hogy a szomszédos térségek rekonstruált forgatókönyvei ne kerüljenek logikai ellentmondásba egymással. A tanulmány végeredményeképpen rekonstruált történelem előtti eurázsiai népvándorlási hálózat bár természetesen nem állítható teljes bizonyossággal, hogy helytálló volna, mindenképp igen erős mellette szóló tény, hogy sikerült olyan módon megalkotni, hogy mentes az ellentmondásoktól. Az egyes nyelvcsaládok terjedésének egyes térségekre és időbeli epizódokra rekonstruált mozgása nem kerül ellentmondásba egymással, hanem egy egységes, koherens rendszert alkot.

Véggövetkeztetés

*

A tanulmány teljes terjedelmében angol eredetiben letölthető és olvasható.

© DKE 2021

Levél: [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org)

A folyóirat: <http://www.southeast-europe.org>

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org) címre. *A cikket a következőképpen idézze:*

Horváth Csaba-Barnabás: Eurázsia születése. A történelem előtti Eurázsia lehetséges atlasza a nyelvcsaládok földműveléssel való terjedésének modelljét alátámasztó genetikai adatok alapján. *International Relations Quarterly*, ISSN 2062-1973, Vol. 12. No. 1-2. (2021. Tavasz-nyár) 5 p.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*